

УДК 331.5

Ольга МОСІЙ, Галина МАШЛІЙ

ОЦІНЮВАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Резюме. Сучасний розвиток економіки потребує використання нових наукових знань та інновацій. Стабільний розвиток регіону, підвищення життєвого рівня громадян, підвищення конкурентноздатності продукції в сучасних умовах можливе тільки завдяки активному освоєнню різних видів нововведень. Тому актуальними є дослідження, які дозволяють встановити стан, проблеми та методи підтримки інноваційної діяльності. На прикладі Тернопільської області досліджено стан інноваційної діяльності. Проаналізовано сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств Тернопільщини. Виявлено основні регіональні проблеми, пов'язані з інноваційною діяльністю. Запропоновано ряд першочергових заходів, які потрібно вжити для сприяння інноваційній діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, конкурентноздатність, промисловість, інвестиції.

Olha MOSIY, Galyna MASHLIY

ANALYSIS OF THE CURRENT STAGE OF TERNOPIL REGION INDUSTRIAL ENTERPRISES' INNOVATIVE DEVELOPMENT

Summary. Intensity and scales of innovation process in the country define the general features of the power of the innovation activity impact on economic development of regional enterprises. Sustainable development of the region, increasing of living standards, improving product competitiveness in modern conditions is possible only through the active development of different types of innovations. That is why investigations which can determine the situation, problems and methods of innovation activity are of interest at this time.

To estimate the intensity of innovation activity it is possible to use indicators such as number of enterprises engaged in innovation, number of innovation products and processes, expenditures on innovations and sources of these expenditures, number of employees who perform research and development activity, number of created and used advanced technologies and intellectual property rights, economic efficiency of scientific developments, product innovation performance and export intensity.

The situation of innovation activity is investigated on the example of the Ternopil region. The current stage of Ternopil industrial enterprises' innovative development is analyzed in the article. The main regional problems dealing with the innovation activity are discovered. This paper examines what factors contribute to innovative activity in the Ternopil region manufacturing sector, examines the effect of an industry's environment on a firm's ability to innovate. Top priority steps which must be done for innovation activity favoring are offered.

Key words: innovations, innovation activity, innovational progress, competitiveness, industry, investment.

Постановка проблеми. Європейський досвід зростання, незважаючи на неоднорідність між країнами, варіанти Європейських соціальних моделей та велику кількість політичних ініціатив для підтримки технологічного розвитку та інновацій, підкреслює важливість інновацій для зростання та розвитку [1, с.4]. Проблема активізації інноваційної діяльності досить актуальна й для України. Практична реалізація стратегії інноваційного розвитку економіки потребує підвищення інноваційної активності на всіх рівнях: держава – галузь – регіон – підприємство.

У сучасній ринковій економіці саме підприємствам належить ключова роль у вирішенні основних економічних проблем – налагодження економічно стабільного виробництва товарів та послуг, що потрібні суспільству. Важливим завданням урядів є забезпечення якомога ефективнішого функціонування ринків та національної інноваційної системи [1, с.10].

Вітчизняні підприємства на сьогодні перебувають у складній економічній ситуації [3], і, як свідчить практика, не мають відповідних економічних умов для впровадження нововведень, інноваційна активність промислових підприємств України є недостатньою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності в країні, розроблення механізмів стимулювання впровадження інновацій в промисловості отримали відображення в працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема: О.А. Олейникова, Ж. Говорухи, С.М. Ілляшенка, М.П. Денисенка, С. Ковальчука, О.Є. Кузьміна, О.О. Лапко, П.Г. Перерви, В.П. Соловійова, Н.І. Чухрай, Л.І. Федулова,

А.І. Яковлева та інші. Однак постійні зміни інноваційної активності промислових підприємств України, спричинені фінансово-економічними кризами, вимагають подальших досліджень у цьому напрямі. Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що стан інноваційної діяльності у Тернопільській області, фактори, які на нього впливають, недостатньо вивчені і є актуальними, що підтверджує важливість даної роботи.

Мета статті. Дослідження сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств Тернопільської області та визначення напрямів підвищення їх інноваційної активності.

Виклад основного матеріалу. У «Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2015 року» зазначено, що визначальним фактором конкурентоспроможності регіону є якісне управління інноваційними процесами [8, с.23]. Аналіз статистичної інформації про інноваційну активність підприємств Тернопільської області за 2012 рік свідчить, що в даній сфері спостерігається ряд проблем. Інноваційна активність у промисловості визначається часткою підприємств, що займаються інноваціями, від загальної кількості підприємств. У 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості Тернопільської області займалися 22,3% підприємств (у 2011 р. – 22,1%) [7, с.220]. По Україні цей показник складає 17,4% обстежених промислових підприємств (у 2011 р. – 16,2%) [2, с.161]. І хоча спостерігається тенденція до зростання цього показника, проте його значення є нижчим, ніж у найменш інноваційно активних країнах ЄС: Латвії (24,3% інноваційно активних підприємств), Польщі (27,9%), Угорщині (28,9%), Литві (30,3%) та Болгарії (30,8%). У країнах ЄС у 2008 р. в середньому 51,6% підприємств були інноваційно активними. У Німеччині цей показник становить 79,9%, Люксембурзі – 64,7%, Бельгії – 58,1%, Португалії – 57,8%, Ірландії – 56,5% [8].

Обсяг інноваційних витрат у промисловості за 2012 рік зріс порівняно з трьома попередніми роками, але якщо розглянути структуру цих витрат (див. табл.1), то в основному це були витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (90,3%), тоді як щорічно знижуються витрати на науково-дослідні роботи з 16,4% у 2009 р. до 6,9% у 2012 р. До нуля скорочено витрати на навчання та підготовку персоналу, не було витрат на зовнішні науково-дослідні роботи.

Таблиця 1

Обсяг інноваційних витрат у промисловості [7]

Table 1

Volume of innovation expenditures in the industry [7]

	2009		2010		2011		2012	
	тис. грн.	% до загальн. обсягу	тис. грн.	% до загальн. обсягу	тис. грн.	% до загальн. обсягу	тис. грн.	% до загальн. обсягу
Усього	48679,6	100	8100,2	100	69589,3	100	84917,9	100
У тому числі за напрямками								
Дослідження і розробки	7985,6	16,4	2096,1	25,9	3310,5	4,8	5879,6	6,9
Внутрішні науково-дослідні роботи	7985,6	16,4	2096,1	25,9	3310,5	4,8	5879,6	6,9
Зовнішні науково-дослідні роботи	-	-	-	-	-	-	-	-
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	32890,3	67,6	4668,4	57,6	63319	91	76686,2	90,3
Придбання інших зовнішніх знань	1343,8	2,8	6,3	0,1	105,2	0,1	6,1	0,0

Інші	6459,9	13,2	1329,4	16,4	2854,6	4,1	2346,0	2,8
------	--------	------	--------	------	--------	-----	--------	-----

Подібна тенденція існує загалом по всій Україні. Витрати України на науково-дослідні роботи, інновації, а також зайнятість у середньо- та високотехнологічному секторах виробництва становить приблизно половину або дві третини від аналогічних витрат у Європейському Союзі [1, с.6].

У 2012 р. впроваджено 122 найменування інноваційної продукції (з них 18 – нові види техніки) 25-ма підприємствами. Частка нової для ринку продукції склала 33%. Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції 64% її поставлено на експорт [7, с.222–223].

Інноваційні процеси у звітному періоді впровадили 39 підприємств, з яких 15 – впроваджували нові або вдосконалені методи обробки та виробництва продукції (технологічні процеси). Їхня кількість становила 35 процесів, у т.ч. маловідходних, ресурсозберігаючих – 16. Низький рівень виробництва й використання маловідходних та ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах призводить до того, що не вирішеними залишаються проблеми щодо зниження енергоємності промислового виробництва.

У 2012 р. 23 підприємства реалізували інноваційної продукції на 491,4 млн. грн. Обсяг продукції, що була новою для ринку, склав 1,8% до обсягу реалізованої промислової продукції; обсяг продукції, нової тільки для підприємства, становив 5,6% до обсягу реалізованої промислової продукції. 64% інноваційної продукції реалізовано за межі України.

Найбільш активно впроваджували інновації підприємства переробної промисловості – 49 підприємств (24,6% загальної кількості підприємств цього виду), з них 25 (19,0%) – підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. З метою задоволення потреб споживачів, а також збільшення обсягів продажу, 5 підприємств впроваджували маркетингові інновації та 5 підприємств підвищували ефективність своєї діяльності шляхом упровадження організаційних інновацій. У Тернопільській області відсутні основні бюджетонаповнюючі галузі економіки, недостатньо розвинена промисловість, енергетика, хімічне виробництво. Основними галузями господарського комплексу є сільське господарство та харчова промисловість, які дають основну частину валового продукту.

Кількість працівників, які виконують науково-технічні роботи, щорічно зменшується. За дванадцять років їх кількість скоротилась удвічі – у 2012 р. – 254 чол., тоді як у 2000 р. – 511 чол. Кількість працівників, які виконують науково-технічні роботи за основним місцем праці, щорічно зменшується, тоді як зростає кількість сумісників – у 1995 р. – 641 чол., а у 2012 р. – 1797 чол. Зокрема, понад 95% кандидатів та докторів наук виконують науково-технічні роботи на засадах сумісництва. Така ситуація може призвести до зниження ефективності їх діяльності. Майже 10 тисяч спеціалістів з вищою освітою не знаходять сфери застосування набутих знань та досвіду [7, с.217].

Частка виконавців наукових досліджень і розробок у загальній кількості зайнятого населення у 2012 році становила 0,52%. За даними 2010 р., в країнах Європейської співдружності найвищим цей показник був у Фінляндії (3,27% і 2,34%), Данії (3,12% і 2,02%) та Португалії (2,17% і 1,93%); найнижчим – у Румунії (0,42% та 0,33%), Кіпру та Болгарії (по 0,68% та 0,46%) [2, с.29].

Серед факторів, що стримують інноваційну діяльність, більшість підприємств визнають недостатність державного фінансування інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність потребує особливої уваги з боку держави, оскільки це ризиковий вид діяльності, пов'язаний з дослідженнями та розроблення нових продуктів, технологій та просування їх на ринку в умовах невизначених кінцевих результатів і попиту на новації.

Аналізуючи абсолютні витрати підприємств у фіксованих цінах, необхідно наголосити на їхньому сталому зростанні у 2009–2012 роках, але при цьому слід враховувати, що з початком кризи 2008 року витрати у 2009 році скоротилися на 27,3% порівняно із 2008 роком.

У 2012 р., як і упродовж останнього десятиліття, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств області були і досі залишаються власні фінансові ресурси підприємств – 98% (по Україні 63,9%) загального обсягу витрат. Тобто головне навантаження беруть на себе самі підприємства (див. табл.2). Фінансова підтримка держави становила всього 1% витрат на інновації. Проте цього не достатньо для впровадження радикальних і довготермінових інноваційних проектів. Вирішення проблеми інноваційного

розвитку в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів можливе лише за умови залучення іноземних інвестицій. Проте такого джерела підтримки інновацій, як кошти іноземних та вітчизняних інвесторів в Тернопільській області не було, в той час як по Україні частка коштів іноземних та вітчизняних інвесторів збільшилася – з 0,4% і 0,3% у 2011 р. до 8,7% і 1,3% у 2012 р. відповідно [7, с.221].

Таблиця 2

Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості

Table 2

Volume of finance distribution for innovation activity in the industry

	2009		2010		2011		2012	
	тис. грн.	% до загальн. обсягу	тис. грн.	% до загальн. обсягу	тис. грн.	% до загальн. обсягу	тис. грн.	% до загальн. обсягу
Усього	48769,6	100	8100,2	100	69589,3	100	84917,9	100
У тому числі за рахунок держбюджету	598	1,2	215,2	2,7	750	1,1	850	1
Місцевих бюджетів	-	-	49	0,6	-	-	-	-
Власних коштів	46888,5	96,3	7836	96,7	68543,2	98,5	83200,1	98
Коштів інвесторів								
Вітчизняних	572,8	1,2	-	-	-	-	-	-
Іноземних держав	77,3	0,2	-	-	-	-	-	-
Інших джерел	543	1,1	-	-	296,1	0,4	867,8	1

У 2012 р. створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій займалися 9 підприємств та організацій Тернопільщини. Передові технології створювали 4 підприємства, при цьому загальна кількість створених технологій склала 7, з них 5 – нові для України і 2 – принципово нові. Передові технології використовували 9 підприємств, ними було використано 105 передових технологій [2, с.240].

У звітному році підприємствами та організаціями України було використано у своїй діяльності 105 передових технологій, з яких 5,7% впроваджені у 2012 р., 7,6% – з терміном впровадження від 1 до 3 років, 11,4% – від 4 до 5 років, 45,7% – від 6 до 9 років, 24,7% – 10 і більше років. Бачимо, що термін між створенням та використанням нових технологій є досить тривалим [2, с.245].

Дані про отримання охоронних документів у Державному департаменті інтелектуальної власності України засвідчують, що у 2012 р. активність у поданні заявок на винаходи, корисні моделі знизилася порівняно з попередніми періодами. На промислові зразки у 2012 р. взагалі не отримано охоронних документів. Заявниками отримано 9 патентів на винаходи, 111 патентів на корисні моделі. Кількість використаних винаходів щорічно зменшується, а в таких видах діяльності, як сільське господарство, послуги транспорту та зв'язку, державне управління вони взагалі не використовувалися. Розглядаючи активність заявників – юридичних осіб, слід зазначити, що найбільш активними були підприємства й організації, що працюють у сфері освіти й науки. Протягом останніх трьох років ми щорічно подаємо близько 90% загальної кількості заявок на винаходи та корисні моделі. Частка заявок від промислових підприємств протягом аналізованого періоду знизилася з 15% у 2005 р. до 5% у 2012 р. [2, с.256].

Питання економічної ефективності наукових розробок хоча і є одним із показників доцільності інноваційної діяльності, проте не сприймається більшістю виконавців наукових робіт як суттєвий чинник у досягненні результату дослідницької діяльності.

Питання комерціалізації наукових розробок на сьогодні не завжди є основним пріоритетом науковців. Можливість реального впровадження інновацій вони сприймають як віддалену та нереальну перспективу. Таке сприйняття інноваційної діяльності суттєво знижує практичне спрямування наукових і науково-технічних праць. Негативним чинником є також відчутний розрив між науковими колективами та ринковим середовищем.

Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року визначає такі пріоритетні види діяльності: розвиток агропромислового комплексу, промисловості, туристично-рекреаційного бізнесу, малого підприємництва, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки [8, с.2]. Однак при сучасному стані економіки та існуючому рівні фінансування цих напрямів одночасне забезпечення всіх п'яти пріоритетних напрямів нереальне, призведе до розпорошення інвестиційних ресурсів, жоден з пріоритетних напрямів не досягне поставлених цілей.

Перешкодами для інновацій на промислових підприємствах підприємці вважають нестачу власних коштів, великі витрати на нововведення, недостатню, фінансову підтримку держави, високий економічний ризик, недосконалість законодавчої бази, тривалий термін окупності нововведень, відсутність коштів у замовників, нестачу кваліфікованого персоналу, відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями, нестачу інформації про ринки збуту, нестачу інформації про нові технології.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна однозначно констатувати, що рівень здійснення інноваційної діяльності підприємств Тернопільської області є недостатнім. Про це свідчать низькі показники кількості інноваційних підприємств і витрат на інновації та кількості нових продуктів і процесів. Інноваційна діяльність мало спрямована на дослідження та розвиток, нею майже не займаються приватні підприємства і здійснюється така діяльність, в основному, на підприємствах Тернополя.

Виявлені негативні тенденції та проблеми інноваційного розвитку свідчать про потребу розроблення адекватного інструментарію управління інноваційним розвитком держави в цілому та регіону зокрема.

Conclusions. On the basis of above stated it can be clearly ascertained that the level of innovation of enterprises in Ternopil region is insufficient. It is affirmed by the low indices of number of innovative enterprises, the low expenses for innovation, the number of new products and processes. Innovative activity was not focused enough on research and development, private enterprises are not involved in it, and such activity is carried out mainly at the enterprises of Ternopil.

Investigations revealed negative tendencies and problems of innovative development and necessity to design adequate instruments for innovative development of the state in general and region in particular.

Використана література

1. Інноваційна політика: Європейський досвід і рекомендації для України. – Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів [Текст]. – К.: Фенікс, 2011. – 76 с.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник [Текст]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», – 2013. – 287 с.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Статистичний збірник «Регіони України» 2013 [Текст]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – Ч 1. – 2013. – 322 с.
6. Статистичний збірник «Регіони України» 2013 [Текст]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – Ч 2. – 2013. – 783 с.
7. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2012 рік [Текст]. – Т.: Тернопільське обласне управління статистики, 2013. – 439 с.
8. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.gov.te.ua/index.php?module=economics§ion=120>
9. «Щодо першочергових заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні». Аналітична записка [Електронний ресурс]// Національний інститут стратегічних досліджень при президентові України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/654/>

